

ONDERWERP
Passende Beoordeling Windpark Den Tol

PROJECTNUMMER
C05053.000097

DATUM
10-5-2016

ONZE REFERENTIE
078919667 D

VAN
Beno Koolstra

AAN
Windpark Den Tol BV

Inleiding

Naar aanleiding van de terinzagelegging van de ontwerp-natuurbeschermingswetvergunning voor windpark Den Tol is de vraag gerezen of in de Passende Beoordeling¹ is getoetst aan de volledige lijst met soorten waarvoor het Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein is aangewezen en waarvoor een instandhoudingsdoelstelling geldt. In dit memo wordt daar nader op ingegaan.

Uitgangspunten

Als uitgangspunt voor het vaststellen voor welke soorten een instandhoudingsdoelstelling geldt, is uitgegaan van het standaard gebiedsinformatieformulier (Standarddatabogen) zoals door de Europese Commissie gepubliceerd op de website Natura2000 Viewer² en met enige regelmaat geactualiseerd, het Duitse aanwijzingsbesluit³ van het gebied Unterer Niederrhein en het Massnahmenkonzept (MAKO)⁴, het Natura 2000-beheerplan voor het gebied Unterer Niederrhein. Deze documenten bieden samen het meest recente inzicht in de soorten waarvoor in het betreffende gebied een instandhoudingsdoelstelling geldt en waarvoor zo nodig instandhoudingsmaatregelen worden getroffen.

In het standaard gebiedsinformatieformulier in samenhang met het Aanwijzingsbesluit is een overzicht opgenomen van de soorten waarvoor een instandhoudingsdoelstelling geldt: de kwalificerende soorten. In het MAKO, waarin de maatregelen worden beschreven die ten behoeve van de instandhoudingsdoelstelling nodig zijn, worden dit "Wertbestimmenden Vogelarten" genoemd.

Kortom: slechts de soorten waarvoor in het Natura 2000-gebied is aangewezen (en dus een instandhoudingsdoelstelling geldt) worden betrokken in de Passende Beoordeling.

Aangewezen vogelsoorten en instandhoudingsdoelstelling/-maatregelen

Het Aanwijzingsbesluit benoemt de soorten waarvoor het Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein is aangewezen. Hiertoe behoren enerzijds water- en waadvogels die het gebied gebruiken als doortrekgebied, als gebied om te rusten en/of te overwinteren. Anderzijds behoren tot deze soorten een aantal met name genoemde vogels die de in het gebied voorkomen wateren, rietkragen, kiezel- en zandvlakten en/of het Niederrheinische kultuurlandschap gebruiken om te broeden. Tot de laatste categorie behoren diverse met name genoemde water- en weidevogels, waaronder de grutto en de tureluur. In het MAKO is in hoofdstuk 3 (pagina 24) een overzicht opgenomen van de soorten waarvoor volgens de aanwijzing van het Natura 2000-gebied een instandhoudingsdoelstelling geldt (de Wertbestimmenden Vogelarten), waarbij naar analogie van het Aanwijzingsbesluit is aangegeven of de instandhouding geldt ten aanzien van de soort als broedvogel (Brutvögel) of als niet-broedvogel (Rastvögel). In tabel 4 (pagina 28, ganzen), tabel 5 (pagina 36, broedvogels) en tabel 8 (pagina 69, niet-broedvogels) van het MAKO en in de op de respectievelijke tabellen volgende tekst is nader uitgewerkt welke maatregelen in verband met de instandhoudingsdoelstelling van deze soorten nodig zijn.

¹ Passende Beoordeling Windpark Den Tol. Kenmerk 078471969:C, 6 november 2015

² <http://natura2000.eea.europa.eu>

³ Ministerialblatt (MBL. NRW.), Ausgabe 2005 NR. 4 vom 26.1.2006 Seite 61 bis 89. Ministerium für Umwelt und Naturschutz, Landwirtschaft und Verbraucherschutz.

⁴ Maßnahmenkonzept für das EU-Vogelschutzgebiet "Unterer Niederrhein" DE-4203-401. Landesamt für Natur, Umwelt und Verbraucherschutz Nordrhein-Westfalen, Recklinghausen, im Februar 2011

In onderstaande tabel is een overzicht gegeven van de soorten waarvoor het het Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein is aangewezen en waarvoor in het MAKO instandhoudingsmaatregelen zijn beschreven, met een onderverdeling naar broedvogels en niet-broedvogels. Tevens is in de tabel aangegeven of deze soorten in de Passende Beoordeling zijn getoetst, eveneens met een onderverdeling naar broedvogels en niet-broedvogels. Tabel 5 van het MAKO noemt twee broedvogelsoorten (de Wulp en de Roerdomp) waarvoor het Aanwijzingsbesluit geen instandhoudingsdoelstelling formuleert als broedvogel, maar uitsluitend als rustende, overwinterende en/of doortrekkende waadvogels. Volledigheidshalve zijn deze twee vogelsoorten wel in de Passende Beoordeling als broedvogel betrokken en zijn de gevolgen van het project voor deze vogels inzichtelijk gemaakt.

Tabel 1 Overzicht van vogelsoorten waarvoor Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein is aangewezen (ontleend aan het Aanwijzingsbesluit) waarvoor met het oog op de instandhoudingsdoelstelling in het Natura 2000-gebied instandhoudingsmaatregelen zijn omschreven (ontleend aan het MAKO) en de soorten waaraan in de Passende Beoordeling is getoetst. Aanw.: soort met name genoemd in het aanwijzingsbesluit; MAKO=als kwalificerende soort vermeld in het MAKO; PB=als kwalificerende soort getoetst in de Passende Beoordeling; Broed=soort kwalificeert als broedvogel; Niet-br: soort kwalificeert als niet-broedvogel.

Soort (D)	Soort (NL)	Broed Aanw.	MAKO	PB	Niet-br Aanw.	MAKO	PB
Blaukelchen	Blauwborst	X	X	X			
Bruchwasserläufer	Bosruiter				X	X	X
Weißwangengans ¹⁾	Brandgans				X	X	X
Goldregenpfeifer	Goudplevier				X	X	X
Wiesenpieper	Graspieper	X	X	X			
Grünschenkel	Groenpootruiter				X	X	X
Uferschnepfe	Grutto	X	X	X			
Kampfläufer	Kemphaan				X	X	X
Teichrohrsänger	Kleine karekiet	X	X	X			
Flussregenpfeifer	Kleine plevier	X	X	X			
Zwergschwan	Kleine zwaan				X	X	X
Blässgans	Kolgans				X	X	X
Schnatterente	Krakeend				X ²⁾	X	X
Wachtelkoning	Kwartelkoning	X	X	X			
Zwergsäger	Nonnetje				X	X	X
Weißstorch	Ooievaar	X	X	X			
Tüpfelsumpfhuhn	Porseleinhoen	X	X	X			
Saatgans	Rietgans				X	X	X
Große Rohrdommel	Roerdomp		X	X			
Schwarzkelchen	Roodborsttapuit	X	X	X			
Löffelente	Slobeend	X	X	X	X ²⁾	X	X
Tafelente	Tafeleend	X	X	X	X ²⁾	X	X
Rotschenkel	Tureluur	X	X	X			
Flussseeschwalbe	Visdief	X	X	X			
Singschwan	Wilde zwaan				X	X	X
Waldwasserläufer	Witgatje				X	X	X
Großer Brachvogel	Wulp		X	X			
Knäkente	Zomertaling	X	X	X			
Dunkeler Wasserläufer	Zwarte ruiter				X	X	X
Trauerseeschwalbe	Zwarte stern	X	X	X			

¹⁾ In het Aanwijzingsbesluit staat de Brandgans niet genoemd als Weißwangengans maar als Nonnengans. Beide namen zijn synoniem voor de zelfde soort, de brandgans (*Branta leucopsis*)

²⁾ In het Aanwijzingsbesluit zijn de eendensoorten als broedvogel per soort genoemd, bij de niet-broedvogelsoorten alleen aangeduid als eenden (Enten). Daarom is in dit overzicht aangesloten bij de in het MAKO genoemde eendensoorten.

Uit de vergelijking tussen het overzicht van kwalificerende soorten in het Aanwijzingsbesluit, het MAKO en de soorten die in de Passende Beoordeling zijn getoetst volgt dat daartussen geen verschillen bestaan en in de Passende Beoordeling aldus is uitgegaan van de juiste lijst van soorten.

Tabel 1 vermeldt alleen de vogels die met naam in het Aanwijzingsbesluit zijn genoemd. In het Aanwijzingsbesluit zijn evenwel ook waad- en watervogels genoemd als een categorie vogels, waarvoor het gebied wordt aangewezen. Tot deze categorie behoren meerdere vogels. In de ingebrachte zienswijzen is ten aanzien van deze categorie vermeld dat de hiertoe behorende vogels niet in de Passen Beoordeling zouden zijn betrokken. Hierna wordt op de betrokken zienswijze ingegaan en vervolgens wordt de beoordeling van deze vogels toegelicht.

Reactie op de zienswijzen

In de zienswijzen is onder meer aangegeven dat getoetst had moeten worden aan de Kievit. De Kievit (in het Duits Kiebitz) moet worden geschaard onder de waadvogels die in het Aanwijzingsbesluit worden genoemd als behorende tot de categorie trek-, overwinterings- en rustvogels waarvoor het gebied wordt aangewezen. In het MAKO wordt de Kievit ook verschillende malen genoemd. Onder meer op pagina 17 waar ingegaan wordt op het belang van het Natura 2000-gebied voor de daar voorkomende vogelsoorten, en op pagina 73 en 74 waar staat vermeld dat ze vaak in groepen samen met de kempfaan en goudplevier worden gezien.

Bij de vergunningverlening onder Nederlands recht moet rekening worden gehouden met de instandhoudingsdoelstellingen die voor het betreffende gebied gelden (art. 19f Nbw). De instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied zijn te vinden in het nationale besluit waarbij het aangemelde gebied is aangewezen (art. 10a Nbw). Dit besluit⁵ noemt in casu de soorten die in Tabel 1 van dit memo staan genoemd in de kolommen "Aanw" met dien verstande dat tot de groep overwinterende, doortrekkende en rustende water- en waadvogels veel vogelsoorten behoren die in het standaard gebiedsinformatieformulier onder deze categorie worden geschaard. De Kievit behoort tot de categorie water- en waadvogels en is in de beoordeling betrokken (zie hierna).

In het natuurbeheerplan (in Duitsland MAKO) wordt vervolgens met inachtneming van deze instandhoudingsdoelstelling beschreven welke instandhoudings- en eventueel herstelmaatregelen voor habitats en soorten in het gebied getroffen moeten worden (art. 19a Nbw). Het uiteindelijke criterium voor vergunningverlening is of de natuurlijke kenmerken van het gebied, zoals die onder meer volgens het natuurbeheerplan moeten worden in stand gehouden of verbeterd, volgens de PB niet worden aangetast (art. 19g lid 1 Nbw). Daarbij spelen de aanwijzing van het gebied en het MAKO een rol.

Deze Nederlandse benadering komt overeen met bij de Duitse werkwijze om te toetsen aan de soorten waarvoor het gebied is aangewezen en waarvoor instandhoudingsmaatregelen worden getroffen.

Soorten die als groep wel op de aanmeldingslijst staan, maar die in het Aanwijzingsbesluit niet met name zijn genoemd.

Zoals in het voorgaande beschreven, staan er in het standaard gebiedsinformatieformulier meer soorten dan in het Aanwijzingsbesluit met name zijn genoemd. Deze soorten zijn in bij de vergunningaanvraag overgelegd. Passende Beoordeling niet in een aparte toelichting per soort omschreven. In dit memorandum wordt alsnog ter aanvulling van de Passende Beoordeling per soort, behorende tot de categorie waad- en watervogels, omschreven wat de gevolgen zijn van het windpark voor deze soorten in het Natura2000 gebied Unterer Niederrhein, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstelling, voor zover die voor een individuele soort of voor de groep waartoe de soort behoort uit het Aanwijzingsbesluit kan worden afgeleid. In de bijlage is een totaal overzicht opgenomen van de complete lijst van soorten die standaard gebiedsinformatieformulier staan.

Volledigheidshalve beschrijven wij onderstaand hoe wij de effecten van het windpark Den Tol op deze soorten hebben beoordeeld. De conclusie is dat het windpark voor geen van deze soorten zal leiden tot een aantasting van de natuurlijke kenmerken van het gebied.

⁵ Ministerialblatt (MBL NRW.), Ausgabe 2005 NR. 4 vom 26.1.2006 Seite 61 bis 89. Ministerium für Umwelt und Naturschutz, Landwirtschaft und Verbraucherschutz.

Als broedvogel in het standaard gebiedsinformatieformulier genoemd, behorende tot de categorie waad- en watervogels in het Aanwijzingsbesluit

Algemeen

Voor veel soorten broedvogels in het Natura2000 gebied Unterer Niederrhein is de kans op aanvaring met de geplande windturbines van Den Tol laag, omdat deze soorten tijdens het broedseizoen vaak een relatief kleine actieradius hebben, overdag actief zijn, goed bekend zijn met de omgeving en in veel gevallen vooral in de onderste luchtlagen vliegen. Om een of meer van deze redenen is de kans op aanvaring in het windpark Den Tol gering, voor zover deze soorten al een broedbiotoop in het meest nabijgelegen deelgebied "de Hetter" zouden hebben. Dat geldt met name voor de ijsvogel, nachtegaal, holenduif, veldleeuwerik, waterral en wielewaal.

In het MAKO, met name op de daarbij behorende kaart 3 van de diverse broedplaatsen, zijn de plaatsen en soorten aangegeven van vogels die in de Hetter broeden. De ijsvogel, nachtegaal, holenduif, veldleeuwerik, waterral en wielewaal, alsmede de hierna genoemde vogelsoorten blijven in dit overzicht van broedplaatsen in de Hetter onvermeld, zodat ook om die reden niet aannemelijk is dat zich een kans op aanvaring zou voordoen.

Boomvalk

Hoewel de boomvalk van oudsher een soort van bosranden en heideterreinen is, wordt de soort steeds vaker in agrarisch gebied aangetroffen. De soort broedt in bomen en baltst boven het broedgebied. In 2014 is een broedgeval vastgesteld in het populierenbosje aan de westzijde van het deelgebied de Hetter. De kans dat - wanneer de soort daar in de toekomst weer broeden komt - een aanvaring met een windturbine plaatsvindt is eveneens zeer klein: in en rondom het windpark zullen nauwelijks prooidieren van de boomvalk voorkomen. Tijdens de monitoring van Bureau Waardenburg is in 2014 vastgesteld dat de boomvalk slechts incidenteel het plangebied doorkruist heeft. Dat betekent dat een effect op de populatie kan worden uitgesloten.

Brandgans

De brandgans is een wintergast die in Rusland en rondom de Oostzee broedt. De in gematigde streken broedende brandganzen zijn vrijwel zonder uitzondering nakomelingen van uit gevangenschap ontsnapte, verwilderde exemplaren. Volgens het standaard gebiedsinformatieformulier broeden er 20 paar brandganzen in het Natura 2000-gebied. Hoewel niet valt uit te sluiten dat er - ondanks dat daarover geen gegevens bekend zijn - één of enkele broedparen in de Hetter broeden, kan een eventuele aanvaring geen effect hebben op de populatie. De natuurlijke populatie groeit (bron: Website Birdlife); eventueel in de Hetter broedende brandganzen maken geen deel uit van de natuurlijke populatie, want de natuurlijke populatie broedt in Rusland en rondom de Oostzee.

Bruine kiekendief

Volgens de opgave in het standaard gebiedsinformatieformulier broeden er 1 - 5 broedparen van de bruine kiekendief in het gehele Natura 2000-gebied. De soort broedt in dichte moerasvegetatie of in akkergewas. De Hetter bestaat uit overwegend open graslandvegetaties en vormt daarmee geen geschikt broedgebied voor de bruine kiekendief. De soort zal hier dan ook niet broeden en daarmee is een effect op deze soort is om die reden dan ook uitgesloten.

Dodaars

De dodaars is een zeer schuwe bewoner van open, niet sterk stromende binnenwateren (plassen en meren). De soort broedt niet in slootkanten, zeker niet langs de smalle sloten zoals ze in de Hetter voorkomen. Omdat geschikt broedbiotoop in de omgeving van het plangebied ontbreekt, kan een effect op de dodaars worden uitgesloten.

Holenduif

Holenduiven broeden in parken met oude bomen, langs bosranden, in rotswallen, steengroeven en oude gebouwen. De soort is in gematigde streken een standvogel, de winterpopulatie is groter omdat er dan ook vogels uit noordelijke en oostelijke streken overwinteren. Een optimale broedbiotoop ontbreekt in de Hetter. Een enkel broedgeval kan echter niet worden uitgesloten, mede aangezien er in de winterperiode ook holenduiven in de Hetter worden waargenomen. De populatie van de soort groeit echter gestaag en de soort is geenszins bedreigd (bron: website BTO). Een enkel incidenteel aanvaringsslachtoffer zal derhalve ook niet leiden tot een effect op de populatie van de soort.

IJsvogel

De IJsvogel broedt in stijlranden langs (lieftst stromend) water. Aangezien dit biotoop in de Hetter ontbreekt, kan een effect op de ijsvogel op voorhand worden uitgesloten.

Kauw

De kauw is een zeer algemene broedvogel die in holten in bomen en gebouwen (ook in schoorstenen) broedt. Hoewel dit uit de beschikbare inventarisatiegegevens niet blijkt, moet er van worden uitgegaan dat de kauw ook in de Hetter, bij of rondom de boerderij die in het gebied aanwezig is, broedt. Een enkel aanvaringsslachtoffer is niet uit te sluiten. Gezien de positieve trend en het zeer algemeen voorkomen van de soort, kan een effect op de populatie van de soort worden uitgesloten.

Kievit

De kievit is een algemeen voorkomende broedvogel die broedt op weilanden met kort gras en akkers. In de Hetter broedt de soort eveneens. Uit de monitoring die door Bureau Waardenburg is uitgevoerd is echter gebleken dat de kieviten die in de Hetter broeden slechts incidenteel het plangebied van het windpark doorvliegen. De kans op aanvaringsslachtoffers is daarmee zeer gering, een effect op de populatie is daarmee uit te sluiten. De kievit is daarbij ook relatief weinig verstoring gevoelig.. Dit blijkt onder meer uit een recent verslag van langjarig onderzoek, waarin een verstoringafstand voor de Kievit wordt vastgesteld van 100 tot 200 meter tot een windpark.⁶ De Kievit is bovendien minder storingsgevoelig dan de grutto. Verstoring van de grutto als gevolg van de aanwezigheid van de windturbines is uitgesloten in de Passende Beoordeling. Deze conclusie geldt daarmee eveneens voor de kievit.⁷

Krakeend

De krakeend broed langs wateren met een begroeide oever. Hoewel er in de Hetter wateren voorkomen in de vorm van sloten, ontbreken voldoende begroeide oevers om een geschikte broedbiotoop voor de krakeend te vormen. Omdat geschikt broedbiotoop ontbreekt, kan een effect op de krakeend worden uitgesloten.

Meerkoet

De meerkoet is een zeer algemeen voorkomende broedvogel die broedt in een tussen de oevervegetatie gebouwd nest. Hoewel dit uit de beschikbare inventarisatiegegevens niet blijkt en de soort een voorkeur heeft voor grotere wateren, kan niet worden uitgesloten dat de meerkoet ook in de Hetter kan broeden. De soort is in het broedseizoen hoofdzakelijk aan water gebonden en vliegt dan weinig. Een enkel aanvaringsslachtoffer is niet uit te sluiten, maar een effect op de populatie kan, mede gezien de positieve trend en het zeer algemeen voorkomen van de soort, worden uitgesloten.

Nachtegaal

De nachtegaal is een soort van loofbossen met een weelderige ondergroei die veel dekking biedt. Dergelijk broedbiotoop ontbreekt in de Hetter. Een effect op deze soort kan daarmee worden uitgesloten.

Oeverzwaluw

De oeverzwaluw broedt in een in een stijlwand uitgegraven nest. Dergelijk broedbiotoop ontbreekt in de Hetter. Een effect op deze soort kan daarmee worden uitgesloten.

Roek

De roek is een koloniebroeder die nesten bouwt in groepen bomen en daarmee een zeer opvallende verschijning is. De soort komt jaar na jaar steeds weer terug op dezelfde plek. In de omgeving van het plangebied zijn geen kolonies bekend. Omdat de soort niet in de omgeving broedt, kan een effect worden uitgesloten.

⁶ http://www.arsu.de/sites/default/files/nul09-11_261-270-steinborn.pdf

⁷ **SCHREIBER, M.** (1993): Zum Einfluß von Störungen auf die Rastplatzwahl von Watvögeln.

Informationsdienst Naturschutz Niedersachsen 13 (5): 161-169;

BERGEN, F.: Windkraftanlagen und Frühjahrsdurchzug des Kiebitz (*Vanellus vanellus*): eine Vorher/Nachher-Studie an einem traditionellen Rastplatz in Nordrhein-Westfalen. Vogelkundliche Berichte aus Niedersachsen 33 (2): 89-96;

LOSKE, K.-H. (2007): Auswirkungen von Windkraftanlagen auf Gastvögel im Windfeld Sintfeld. UVP-Report 21 (1+2): 130-142;

STEINBORN, H. & M. REICHENBACH (2008): Vorher-Nachher-Untersuchung zum Brutvorkommen von Kiebitz, Feldlerche und Wiesenpieper im Umfeld von Offshore-Testanlagen bei Cuxhaven. Unveröffentl. Gutachten. Oldenburg;

STEINBORN, H., M. REICHENBACH & H. TIMMERMANN (2011): Windkraft – Vögel – Lebensräume. Ergebnisse einer siebenjährigen Studie zum Einfluss von Windkraftanlagen und Habitatparametern auf Wiesenvögel. Books on Demand, Norderstedt.

Scholekster

De scholekster broedt onbeschut op braakliggend terrein of in korte vegetatie. In het Standaard Dataformulier staat geen aantal broedparen opgegeven, maar slechts dat de soort als broedvogel in het Natura 2000-gebied aanwezig is. Hoewel dit niet uit de beschikbare inventarisatiegegevens blijkt, kan niet worden uitgesloten dat de soort ook in de Hetter broedt. Het aantal broedparen zal zeker lager zijn dan dat van de grutto. De scholekster komt in het overzicht van bekende broedplaatsen van kwalificerende vogelsoorten in de Hetter (kaart 3 van broedplaatsen bij het MAKO) niet voor, zodat ook om die reden niet aannemelijk is dat de scholekster als broedvogel in grote getale in dit gebied voorkomt. Dit betekent dat het aantal te verwachten slachtoffers van eventueel in de Hetter broedende scholeksters lager zal zijn dan dat van de grutto. In de Passende Beoordeling is toegelicht dat de grutto de langste balts- en paniekluchten uitvoert, en dus het verst in het plangebied van het windpark zal komen. Voor de grutto is het slachtofferaantal bepaald op 1 slachtoffer per 8 jaar. Het aantal slachtoffers van de scholekster zal gezien het voorgaande zeker niet hoger zijn. Een effect op de populatie kan dan ook met zekerheid worden uitgesloten.

Slechtvalk

De slechtvalk broedt bij voorkeur op hoog liggende rotsrichels. Waar deze ontbreken broedt de soort overwegend op hoge (industriële) gebouwen. Deze ontbreken in de Hetter en de omgeving daarvan. Een effect op deze soort kan daarmee worden uitgesloten.

Stormmeeuw

Stormmeeuwen broeden van nature langs de kusten en moerassen, de laatste decennia wijken ze steeds vaker uit naar platte daken van gebouwen op industrie- en bedrijventerreinen met nog steeds een zwaartepunt van de verspreiding langs de kust. De soort komt echter ook steeds meer in het binnenland voor. Hoewel een optimale broedbiotoop ontbreekt, kan een enkel broedgeval in de Hetter niet worden uitgesloten. De populatie groeit echter gestaag (bron: website Birdlife), en een enkel aanvaringslachtoffer kan niet leiden tot enig effect op de populatie.

Veldleeuwerik

De veldleeuwerik is een soort die broedt in open vegetaties op akkers, graslanden, heideterreinen en duinen. De Hetter is slechts marginaal geschikt voor de veldleeuwerik, omdat de relatief voedselrijke graslanden al vroeg in het voorjaar een voor de veldleeuwerik te hoge vegetatie hebben. Desondanks kan niet worden uitgesloten dat de soort in de Hetter broedt. Aanvaringsrisico is er alleen tijdens de balts, omdat de veldleeuwerik dan zeer hoog opvliegt. Voor het overige blijft de soort laag, overwegend onder rotorhoogte. Omdat de baltsvluchten hoofdzakelijk een verticale beweging hebben, met nauwelijks een horizontale verplaatsing is de kans dat er tijdens de baltsvluchten een aanvaring met de turbines is, verwaarloosbaar klein. Effecten worden om die reden uitgesloten.

Waterral

De waterral broed in dichte rietvelden en moerassen met dichte en lage vegetaties. Een dergelijk broedbiotoop ontbreekt in de Hetter. Een effect op de soort kan daarmee worden uitgesloten.

Watersnip

De watersnip leeft en broedt in zeer vochtige tot natte (laagveen)weilanden met voldoende dekking. Hoewel de Hetter vochtige graslanden heeft, ontbreekt de juiste structuur voor deze soort, waardoor het hoogstens marginaal broedgebied voor de watersnip vormt. Desondanks wordt de watersnip in het vroege voorjaar wel waargenomen, wat betekent dat niet uitgesloten kan worden dat de soort in de Hetter broedt. Op basis van de door Waardenburg uitgevoerde monitoring is een slachtofferaantal van 0,01 in de trekperiode en 0,0 in het broedseizoen bepaald. Met een dergelijk laag aantal slachtoffers kan een effect op de populatie worden uitgesloten.

Wielewaal

De wielewaal komt voor in bosrijke gebieden in beek- en rivierdalen, duinen en stuwwallen. De Hetter en verdere omgeving is niet bosrijk, wat het voorkomen van de wielewaal uitsluit. Effecten op deze soort zijn daarmee uitgesloten.

Wintertaling

De wintertaling broedt bij voorkeur in hooggelegen natte hoogvenen, moerassen en andere natte gebieden, maar ook wel in soortgelijke habitats in lager gelegen gebieden. Een dergelijke broedbiotoop ontbreekt echter in de Hetter. Een effect op deze soort is uit te sluiten.

Zwarte Wouw

De zwarte wouw is één van de meest algemene roofvogels ter wereld, met een verspreidingsgebied van Noord-Rusland en Siberië tot Zuid-Afrika en Zuid-Australië. De soort broedt in bomen (bosschage of aan de rand van het bos), soms ook op rotsrichels of in hoogspanningsmasten. Een broedgeval in de omgeving van de Hetter is niet uit te sluiten, maar zeer onwaarschijnlijk. Op het Standaard Dataformulier staat 1-5 broedparen voor het hele Natura 2000-gebied vermeld. Gezien de Europese verspreiding van de soort (broedt volgens de verspreidingskaart op de website van Birdlife zuidoostelijk van de lijn Maastricht -Essen-Hannover) mag er van worden uitgegaan dat deze meer zuidelijk in het Natura 2000-gebied broedt, wat betekent dat aanvaringsslachtoffers met het windpark uitgesloten kunnen worden.

Als wintergast, rustvogel of doortrekker in het standaard gebiedsinformatieformulier genoemd, behorende tot de categorie waad- en watervogels in het Aanwijzingsbesluit

Bokje

Het bokje is een soort die - volgens het standaard gebiedsinformatieformulier - in onbekende aantallen in het Natura 2000-gebied aanwezig is als wintergast (doortrekker). De soort broedt in subarctische gebieden en verblijft 's winters op natte, modderige, open plekken met veel lage vegetatie, bijvoorbeeld langs moerassen, rietbedden, ondergelopen weilanden en langs rivieren. Hoewel de Hetter geen optimaal overwinteringsgebied voor de soort is, kan een incidenteel voorkomen van deze soort niet worden uitgesloten. Het plangebied voor het windpark, dat buiten het Natura 2000 gebied is gelegen, is echter een volledig ongeschikt overwinteringsgebied voor deze vogelsoort, zodat er van mag worden uitgegaan dat het bokje niet in de nabijheid van de turbines zal komen, waarmee aanvaringsslachtoffers zijn uitgesloten.

Brikduiker

De brikduiker verblijft 's winters op groot open water (soms zelfs op open zee). Een dergelijke biotoop ontbreekt in de Hetter, zodat deze vogelsoort niet in dit deelgebied en/of de omgeving van het windpark overwintert. Effecten van het windpark op deze soort zijn daarom uitgesloten.

Dodaars

De dodaars is een zeer schuwe bewoner van open, niet sterk stromende binnenwateren (plassen en meren). Omdat geschikte biotoop in de omgeving van het plangebied ontbreekt, kan worden uitgesloten dat deze vogelsoort naar de Hetter en/of de omgeving van het windpark trekt om daar te rusten of overwinteren. Een effect van het windpark op de dodaars kan daarom worden uitgesloten.

Dwerggans

De dwerggans komt volgens het standaard gebiedsinformatieformulier met 6 - 10 individuen voor in het Natura 2000-gebied. Van oudsher overwintert de dwerggans rondom de Zwarte Zee. Na herintroductie in Zweden, met brandganzen als pleegouders, kwamen ook in onze streken overwinterende dwergganzen voor, omdat deze met hun pleegouders meetrokken. De dwerggans overwintert op graslanden in de nabijheid van groot open water, waarop wordt geslapen. Aangezien een dergelijk open water in de Hetter ontbreekt, en de soort niet slaapt op de plassen ten noorden van het windpark (zie Passende Beoordeling), kan een effect op de dwerggans worden uitgesloten.

Grote zaagbek

De grote zaagbek komt buiten het broedseizoen voor op groot open water: meren, plassen, afgravingen en rivieren. Aangezien een dergelijke biotoop in de Hetter ontbreekt, kan worden uitgesloten dat deze vogelsoort naar de Hetter en/of de omgeving van het windpark trekt om daar te rusten of overwinteren. Een effect op de grote zaagbek kan daarom worden uitgesloten.

Grote zilverreiger

De grote zilverreiger komt buiten het broedseizoen in lage aantallen voor in de Hetter. Er is geen sprake van een continue aanwezigheid van de soort. Een incidenteel aanvaringsslachtoffer valt niet uit te sluiten. Echter aangezien het om incidentele gevallen zal gaan en het algemeen bekend is dat de populatie in het noordwesten van Europa gestaag groeit, kan een effect van het windpark op de populatie in het Natura 2000 gebied worden uitgesloten.

Kievit

De kievit komt in het winterseizoen in relatief grote aantallen in de Hetter voor. Omdat het hoger gelegen (en dus drogere) plangebied voor het windpark voor de kievit veel minder aantrekkelijk is, is er slechts zeer beperkt

sprake van vliegbewegingen tussen het plangebied en de Hetter. Het aantal aanvaringsslachtoffers in de winter zal om die reden zeer beperkt zijn. Een effect op de populatie kan worden uitgesloten. Van verstoring van in de Hetter verblijvende kieviten kan evenmin sprake zijn. De in de literatuur (o.a. Winkelman 1992, Hötter et al. 2006, Steinborn et al. 2011 Loske 2007⁸) beschreven verstoringsafstanden (van daadwerkelijk vastgestelde verstoringsstanden) van rustende en foeragerende kieviten gaan van 200 tot 400 meter. 'Worst case' wordt daarom hier uitgegaan van 400 meter. In de Passende Beoordeling is op pagina 61 in figuur 15 de verstoringscontour van 400 meter rondom het windpark weergegeven. Er is sprake van een zeer beperkte overlap met de Hetter. Het gaat om een verstoord gebied met een oppervlakte van bijna 4 hectare. De Hetter, specifiek, het deel van het Natura 2000-gebied dat ten noorden van de snelweg E35 ligt, heeft een oppervlakte van ongeveer 340 hectare. Het deel dat in het verstoord gebied ligt, is het hoger gelegen en dus drogere deel van de Hetter, dat minder geschikt is als foerageergebied. En dergelijke kleine (worst case vastgestelde) verstoring in een suboptimaal habitat kan niet leiden tot een effect op de populatie.

Pijlstaart

Buiten het broedseizoen bevindt de pijlstaart zich op groot open water; baaien, riviermondingen, maar ook op groter open water in het binnenland. Aangezien dergelijk biotoop in de Hetter ontbreekt, kan een effect op de grote pijlstaart worden uitgesloten.

Roerdomp

De Roersomp staat op het standaard gebiedsinformatieformulier gemeld als doortrekker met een onbekend aantal. In het Aanwijzingsbesluit en MAKO staat de soort juist gemeld als broedvogel, met als doel hervestiging (huidige populatie is 0 broedparen). In de Hetter en omgeving ontbreekt voor de soort geschikt biotoop, zowel winter- als voortplantingsbiotoop. Effect op de roerdomp is om die reden uitgesloten.

Smient

De smient verblijft als overwinteraar in grote aantallen in het Natura 2000-gebied. Volgens het standaard gebiedsinformatieformulier gaat het om 6000 individuen. De Hetter vormt voor de smient geen optimale overwinteringsbiotoop, omdat groot open water als slaapplek ontbreekt. De soort komt echter -in lage aantallen - wel voor. Het gaat dan om maximaal enkele tientallen individuen. Een enkel slachtoffer kan niet worden uitgesloten. De smient heeft in het Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein volgens het standaard gebiedsinformatieformulier een populatie van 6000 individuen. De jaarlijkse sterfte van de populatie bedraagt 47%, wat inhoudt dat de 1%-norm voor additionele sterfte ligt op 28 smienten. Het is dus uitgesloten dat enkele slachtoffers als gevolg van het windpark een effect heeft op de populatie hebben.

Watersnip

De soort komt gedurende de wintermaanden in lage aantallen in de Hetter voor. Op basis van de door Waardenburg uitgevoerde monitoring is een slachtofferaantal van 0,01 in de trekperiode bepaald. En dergelijk laag aantal slachtoffers kan geen effect hebben op de populatie.

Wintertaling

De soort komt gedurende de wintermaanden vooral voor langs meren, poelen, afgravingen waterbekkens en lagunes. Ondanks het ontbreken van een dergelijke habitat, komt de soort in lage aantallen (hooguit een tiental individuen) voor in de Hetter. De wintertaling verblijft als overwinteraar in grote aantallen in de rest van het Natura 2000-gebied. Volgens het standaard gebiedsinformatieformulier gaat het om 3000 individuen. Een enkel incidenteel slachtoffer in de winterperiode kan niet worden uitgesloten, maar kan niet leiden tot een effect op de soort. De jaarlijkse sterfte van de populatie bedraagt 47%, wat inhoudt dat de 1%-norm voor additionele sterfte ligt op 14 wintertalingen smienten. Het is dus uitgesloten dat enkele slachtoffers als gevolg van het windpark een effect heeft op de populatie hebben.

Wulp

De wulp verblijft als doortrekker in grote aantallen in het Natura 2000-gebied. Volgens het standaard gebiedsinformatieformulier gaat het om 1000 individuen. Daarvan zijn er in de winterperiode lage aantallen in de

⁸ Winkelman, J.E. 1992, De invloed van de SEP-proefwindcentrale te Oosterbierum (Fr.) op vogels. 4: verstoring. RIN-rapport 52/5

Hötter, H. 2006. The impact of repowering of wind farms on birds and bats. Bergenhusen, Oktober 2006.

Steinborn, H., Reichenbach, M., Timmermann, H., 2011. Windkraft – Vögel – Lebensraum Ergebnisse einer siebenjährigen Studie zum Einfluss von Windkraftanlagen und Habitatparametern auf Wiesenvögel. Eine Publikation der ARSU GmbH.Arbeitsgruppe für regionale Struktur- und Umweltforschung GmbH.

Loske, K.H. 2007, Auswirkungen von Windkraftanlagen auf Gastvögel im Windfeld Sintveld. UVP-Report (1+2): 130-142

Hetter aanwezig, met zo nu en dan een grotere groep van maximaal ongeveer 200 vogels. Deze concentraties komen alleen voor in de trekperiode (dus voor- en najaar).

Uit de door Bureau Waardenburg uitgevoerde monitoring volgt dat er in het trekseizoen relevante aantallen wulpen het plangebied doorkruisen. In de periode half maart - half april zijn gemiddeld 115 passages per uur door het plangebied vastgesteld. Daarvan vloog ruim 60% onder rotorhoogte, 38% op rotorhoogte en 2% boven rotorhoogte. Het betrof steeds grote groepen van enkele 100den wulpen. Wulpen gebruiken in de trekperiode de omgeving van het plangebied als foerageergebied en slapen onder meer in de Hetter. Op basis van een worst case slachtofferberekening komt Bureau Waardenburg op een slachtofferschatting (gebaseerd op een periode van 1 maand, waarbij gemiddeld 115 wulpen per uur het windpark passeren) op 1,24 aanvaringsslachtoffer voor die betreffende maand.

Voor een berekening van het aantal slachtoffers waarmee op jaarbasis rekening moet worden gehouden, dient gekeken te worden naar de maanden dat de wulp in de omgeving van het plangebied aanwezig is. Dat is met name de periode van voor- en najaarstrek. Door Bureau Waardenburg is het aantal slachtoffers tijdens het broedseizoen berekend op 0,06 slachtoffer per jaar. Dat is verwaarloosbaar.

De trekperiode duurt in het voorjaar van half februari tot half april (daarna begint het broedseizoen). In het najaar komen de wulpen in de loop van oktober weer in de omgeving van het plangebied, en zijn er tot december hoge aantallen aanwezig. Tijdens strenge winters (bevroren bodem, sneeuwdek) trekken de vogels verder naar het zuiden door, vandaar dat de aantallen midden in de winter (december - februari) lager zijn. Tijdens zachte winters blijft de wulp echter wel in onze streken, omdat de noodzaak tot verder trekken ontbreekt. Vandaar dat er van moet worden uitgegaan (worst case) dat er in de periode van oktober - half april wulpen in de omgeving van het plangebied aanwezig zijn. Het betreft dus een periode van ongeveer 6 maanden.

Er moet van worden uitgegaan dat de aantallen in de gehele winterperiode gemiddeld hoger zijn dan in de periode half maart - half april, omdat een deel van de overwinterende vogels in die periode al is weggetrokken. Er van uitgaande dat de gemiddelde aantallen in periode oktober-april 25% hoger liggen dan de aantallen die door Bureau Waardenburg zijn vastgesteld, zouden er in de winterperiode ongeveer 9 slachtoffers per jaar vallen. De slachtofferberekening is gebaseerd op een windpark met 10 turbines. Het huidige plan omvat 9 turbines, de meest zuidoostelijke turbine zal niet worden gebouwd. Vrijwel alle vliegbewegingen van de wulp zijn vastgesteld in de oostelijke helft van het windpark, dus vrijwel alle berekende slachtoffers zijn toe te kennen aan deze 5 turbines, waarvan er één niet wordt gebouwd. De turbine die is vervallen ligt het dichtst bij de Hetter. Op basis hiervan mag er van worden uitgegaan dat het aantal slachtoffers 20% lager zal zijn, en daarmee dus 7,5 per jaar zal bedragen.

In het standaard gebiedsinformatieformulier voor het Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein staat een aantal van 1000 wulpen genoemd. Uit het MAKO blijkt dat het aantal wulpen in het Natura 2000-gebied toeneemt, waarvan aangenomen wordt dat deze toename samenhangt met de toename van het aantal wulpen in Nederland (pag. 41 MAKO) tot maxima van 1100 - 2000 wulpen (pag. 75 MAKO), dus gemiddeld 1550. De wulp heeft een jaarlijkse sterfte van 33%⁹, wat betekent dat de 1% mortaliteitsnorm (uitgaande van een populatie van 1550 wulpen) 5 bedraagt. Dat betekent dat het aantal aanvaringsslachtoffers onder wulpen van het Natura 2000-gebied boven de 1% mortaliteitsnorm zal liggen (2,5 slachtoffer meer dan de norm).

Er zijn meerdere redenen waarom een effect op de populatie van de wulp in het Natura 2000-gebied Unterer Niederrhein desondanks uitgesloten kan worden.

- In de eerste plaats is de slachtofferberekening van Waardenburg worst case. De vliegbewegingen van de wulp vinden plaats bij daglicht waardoor de turbines zichtbaar zijn. Het grootste deel van de vogels zal deze ontwijken, waardoor het aantal slachtoffers in werkelijkheid lager zal zijn dan waar in de berekeningen van is uitgegaan.
- De hiervoor beschreven slachtofferberekening is gebaseerd op 6 maanden aanwezigheid van de wulp in het gebied. In de jaren dat de wulp niet doortrekt naar zuidelijker streken, of in ieder geval in grotere aantallen in de winterperiode aanwezig is, zou met het bepalen van de 1%-norm voor additionele sterfte eigenlijk uitgegaan moeten worden van het maximum van de populatie en niet van het gemiddelde. Dus van 2000 en niet van 1550. In dat geval zou de 1%-norm niet 4, maar 6,6 bedragen en slechts zeer licht overschreden worden.

⁹ Uitgegaan wordt van de natuurlijke volwassen sterfte van éénderde van de populatie uit het Kompendium der Vögel Mitteleuropas (H. Bauer, E. Bezzel & W. Fiedler 2005) dat ook in de zienswijze van NABU wordt aangehaald.

- De wulpen zijn gedurende een langere periode in de omgeving van het plangebied aanwezig. Uit de praktijk is bekend dat vogels wennen aan de aanwezigheid van obstakels zoals windturbines en deze ontwijken. Uit Duits onderzoek¹⁰ is bekend dat onder meer wulpen om opstellingen van windturbines heen vliegen. Dat betekent dat ze om de turbines of het gehele windpark heen zullen vliegen, wat zal leiden tot lagere aantallen slachtoffers dan waar in de berekeningen van is uitgegaan.
- In het standaard gebiedsinformatieformulier wordt een aantal van 1000 wulpen genoemd. De populatie groeit en bedraagt nu 1100 - 2000 vogels. De door het windpark veroorzaakte beperkte additionele sterfte kan om die reden alleen al niet leiden tot een daling van de populatieomvang die daalt tot onder het in het standaard gebiedsinformatieformulier genoemde aantal van 1000 wulpen.

¹⁰ Clemens, T. & C. Lammen 1995. Windkraftanlagen und Rastplätze von Küstenvogel in ein Nutzungskonflikt. Seevögel Zeitschrift Verein Jordsand, Hamburg: 34-38.

BIJLAGE Overzicht van vogelsoorten Unterer Niederrhein.
Aanm: soort opgenomen in het standaard gebiedsinformatieformulier . Aanw: Natura 2000-gebied is aangewezen voor deze soort. MAKO: de soort is benoemd in het MAKO. PB: soort is beoordeeld in de Passende Beoordeling. B: opgenomen als broedvogel; D: opgenomen als doortrekker (niet-broedvogel); W: opgenomen als wintergast (niet-broedvogel). X: soort genoemd in resp. Aanwijzingsbesluit, in MAKO of beoordeeld in PB. (X) Soort niet bij naam benoemd in het Aanwijzingsbesluit maar wel onder de categorie waad- en watervogels in dit besluit aangewezen. In het standaard gebiedsinformatieformulier is bij de niet-broedvogels onderscheid gemaakt in doortrekkers (vogels die alleen tijdens de voor- en najaarstrek in het gebied aanwezig zijn maar elders overwinteren) en wintergasten (vogels die het gehele winterseizoen aanwezig zijn). Dat onderscheid is in het aanwijzingsbesluit en MAKO niet meer gemaakt. Soorten die wel op het standaard gebiedsinformatieformulier staan, en in deze aanvulling op de passende beoordeling zijn beschreven , zijn gemarkeerd met een O.

				Broedvogel				Overwinteraar/doortrekker (niet broedvogel)			
Code	NaamWet	NaamDuits	NaamNederlands	Aanm	Aanw	MAKO	PB	Aanm	Aanw	MAKO	PB
A612	Luscinia svecica	Blaukehlchen	Blauwborst	B	X	X	X				
A152	Lymnocyptes minimus	Zwergschnepfe	Bokje					D	(X)		O
A099	Falco subbuteo	Baumfalke	Boomvalk	B							O
A166	Tringa glareola	Bruchwasserläufer	Bosruiter					D	X	X	X
A045	Branta leucopsis	Weißwangengans	Brandgans	B				D	X	X	X
A067	Bucephala clangula	Schellente	Brilduiker					W	(X)		O
A081	Circus aeruginosus	Rohrweihe	Bruine Kiekendief	B							
A690	Tachybaptus ruficollis	Zwergtaucher	Dodaars	B				D	(X)		O
A042	Anser erythropus	Zwerggans	Dwerggans					D	(X)		O
A140	Pluvialis apricaria	Goldregenpfeifer	Goudplevier					D	X	X	X
A257	Anthus pratensis	Wiesenpieper	Graspieper	B	X	X	X				
A164	Tringa nebularia	Grünschenkel	Groenpootruiter					D	X	X	X
A654	Mergus merganser	Gänsesäger	Grote Zaagbek					D	(X)		O
A027	Egretta alba	Silberreiher	Grote zilverreiger					D	(X)		O
A614	Limosa limosa	Uferschnepfe	Grutto	B	X	X	X				
A207	Columba oenas	Hohltaube	Holenduif	B							
A229	Alcedo atthis	Eisvogel	IJsvogel	B							
A347	Corvus monedula	Dohle	Kauw	B							
A151	Philomachus pugnax	Kampfläufer	Kemphaan					D	X	X	X
A142	Vanellus vanellus	Kiebitz	Kievit	B				D	(X)	—	O
A297	Acrocephalus scirpaceus	Teichrohrsänger	Kleine Karekiet	B	X	X	X				
A726	Charadrius dubius	Flußregenpfeifer	Kleine Plevier	B	X	X	X				
A037	Cygnus columbianus bewickii	Zwergschwan	Kleine zwaan					D	X	X	X
A394	Anser albifrons	Blässgans	Kolgans					D	X	X	X
A703	Anas strepera	Schnatterente	Krakeend	B				D	X	X	X
A122	Crex crex	Wachtelkönig	Kwartelkoning	B	X	X	X				
A723	Fulica atra	Bläßhuhn	Meerkoet	B							
A271	Luscinia megarhynchos	Nachtigall	Nachtegaal	B							
A068	Mergus albellus	Zwergsäger	Nonnetje					D	X	X	X
A249	Riparia riparia	Uferschwalbe	Oeverzwaluw	B							
A667	Ciconia ciconia	Weißstorch	Ooievaar	B	X	X	X				
A054	Anas acuta	Spießente	Pijlstaart					D	(X)		O
A119	Porzana porzana	Tüpfelsumpfhuhn	Porseleinhoen	B	X	X	X				
	Anser fabalis	Saatgans	Rietgans					D	X	X	X
A348	Corvus frugilegus	Saatkrähe	Roek	B							
A688	Botaurus stellaris	Große Rohrdommel	Roerdomp			X	X	D	(X)		O
A276	Saxicola torquata	Schwarzkehlchen	Roodborsttapuit	B	X	X	X				
A130	Haematopus ostralegus	Austernfischer	Scholekster	B							
A708	Falco peregrinus	Wanderfalke	Slechtvalk	B							
A056	Anas clypeata	Löffelente	Slobeend	B	X	X	X	D	X	X	X
A050	Anas penelope	Pfeifente	Smient					W	(X)		O
A182	Larus canus	Sturmmöwe	Stormmeeuw	B							
A059	Aythya ferina	Tafelente	Tafeleend	B	X	X	X	D	X	X	X
A162	Tringa totanus	Rotschenkel	Tureluur	B	X	X	X				
A247	Alauda arvensis	Feldlerche	Veldleeuwerik	B							
A193	Sterna hirundo	Flußseeschwalbe	Visdief	B	X	X	X				
A718	Rallus aquaticus	Wasserralle	Waterral	B							
A153	Gallinago gallinago	Bekassine	Watersnip	B				D	(X)		O
A337	Oriolus oriolus	Pirol	Wielewaal	B							
A038	Cygnus cygnus	Singschwan	Wilde Zwaan					D	X	X	X
A704	Anas crecca	Krickente	Wintertaling	B				D	(X)		O
A165	Tringa ochropus	Waldwasserläufer	Witgatje					D	X	X	X
A768	Numenius arquata	Großer Brachvogel	Wulp	B		X	X	D	(X)		O
A055	Anas querquedula	Knäkente	Zomertaling	B	X	X	X				
A161	Tringa erythropus	Dunkelwasserläufer	Zwarte Ruiter					D	X	X	X
A197	Chlidonias niger	Trauerseeschwalbe	Zwarte Stern	B	X	X	X				
A073	Milvus migrans	Schwarzmilan	Zwarte Wouw	B							